

Nr 229.

Av herr **Starbäck**, om skrivelse till *Kungl. Maj:t* angående *kungl. Djurgårdens bevarande i största möjliga utsträckning såsom naturlig park.*

»Vitt beresta personer hava sagt, att varken Köpenhamns Dyrehaven, Pratern vid Wien, Boulognerskogen vid Paris eller Regentspark vid London, dessa berömda sommartillflykter för de nämnda huvudstädernas befolkning, på något sätt kunna jämföras med Stockholms Djurgård i omväxlande skönhet och behag», står det i en beskrivning över Djurgården från 1867. Tillgången till ett område av Djurgårdens storlek, till sin största utsträckning begränsat av vida vatten och inramande verkliga skogspartier av ursprunglig fågning och friskhet, har också för Stockholms befolkning icke minst ur hälsosynpunkt, såväl psykisk som fysisk, varit av oskattbar betydelse. Storstadens omedelbara grannskap, som så lyckligt underlättat samfärdseln ut i den hälsobringande naturen, har emellertid samtidigt varit ett ständigt och allt mer växande varsel om fara för inkräkning. Naturligtvis har detta också uppmärksamrats av Stockholmare och oron härför ofta tagit sig uttryck i tidningspressen och annorledes.

1906 fäste en dåvarande representant för Stockholms stad inom Andra kammaren, herr Sven Palme, Riksdagens uppmärksamhet å denna angelägenhet genom en motion, i vilken han hemställde, »att Riksdagen i skrivelse till Konungen ville uttrycka den önskan, att, om ytterligare tomter till bebyggande upplåtas å kungl. Djurgårdens södra del, detta icke må ske i sådan utsträckning, att Djurgårdens egenskap av öppen park därav må lida». Det utskott, som hade att behandla motionen, föreslog, att den icke måtte till någon Andra kammarens åtgärd föranleda, vilken hemställan av kammaren bifölls, varigenom frågan förföll.

Anledningen härtill synes icke ha legat i något underkännande av framställningens motiv, utan fastmera däruti, att man i Konungens dispositionsrätt över Djurgården såg en tillräckligt betryggande garanti.

Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 4 saml. 92 häft. (Nr 229—230). 1

»Någon bättre anordning än den nuvarande», säger utskottet, »synes knappast kunna träffas i syfte att bevara Djurgårdens karaktär av en öppen och obebyggd park. Den är upplåten åt landets regent till beagnande som park, dess nuvarande och ännu mer dess blivande inkomster räcka mer än väl — utan ökade tomtupplåtelser — till dess underhåll och utveckling, och då desamma icke få användas till något annat, bortfaller varje enskilt intresse, som kunde göra sig gällande att genom nya tomtupplåtelser bereda ökade inkomster. *Det skulle nästan snarare kunna tänkas vara möjligt, att ekonomiska intressen genom tomtupplåtelser i stor skala kunde göra sig gällande till parkens skada, ifall dispositionsrätten låge i statsverkets hand, än med nuvarande villkor uti Konungens.*» Den motion, som här avhandlats, rörde uteslutande den så kallade södra Djurgården. De ord, som jag tillåtit mig här understryka ur utskottets betänkande, innehålla med avseende på norra Djurgården en icke ringa portion sanning.

Då jag nu dristar mig att å nyo rikta Riksdagens uppmärksamhet på Djurgården, har detta också huvudsakligen berott på förhållandena, sådana de utvecklats sig å den norra delen. Men innan jag söker att något närmare redogöra för dessa, torde det vara lämpligt att erinra därom, att Riksdagen under åren 1911—1912 medgivit, att av Djurgårdsskassans behållning finge för reparationer och andra arbeten å Ulriksdals och Drottningholms slott användas högst betydande snmmor till ett belopp av omkring 200,000 kronor.

Av den vid denna motion fogade kartan jämte den bilaga, som upptager förteckning å de områden, som för bebyggande och andra ändamål så att säga undantagits Djurgården, framgår, att parkområdet redan nu i högst betydande grad inkräktats. Till dessa områden kunna yttermera läggas den för regementenas skjutövningar avsedda halvö, som begränsas av en linje, dragen mellan Djurgårdsbrunn och Lidingö vårdshus, och det för exercisövningar använda egentliga gårdet. Huru med dessa senast nämnda områden i framtiden kan komma att förfaras, är visserligen ej alldeles klart; men efter all sannolikhet komma de i största utsträckning att efter särskild plan bebyggas och endast smärre delar att apteras till parker, troligtvis med mer eller mindre artificiell prägel, om det också är att hoppas, att vid den blivande stadsplanens fastställande all möjlig hänsyn till de naturliga omgivningarna liksom till terrängen komma att tagas. Vad området mellan Sturevägen, Norra Brunnsviken och Lilla Värtan beträffar, finnas där ännu stora sammanhängande park-

områden av, glädjande att säga, ännu ganska jungfrulig art. Men storstaden tränger även här på och planer ha nyligen varit uppe att å en av de naturskönaste platserna bereda mark för den statsmedicinska anstalten.

Mot strävandet att bibehålla Djurgården såsom naturlig park ställa sig sålunda högst avsevärda ekonomiska statsintressen. Användandet av djurgårdskassans medel till andra ändamål än de ursprungligen avsedda kan fresta till påtryckning om ytterligare tomtupplåtelse. Det saknades ingalunda antydningar om dylikt i den debatt, som förekom inom andra kammaren, då frågan om dispositionsrätten till Djurgården 1908 var före. Behovet för tomter till statens ändamål kan skapa ständigt nya krav för ny mark härför. Det synes mig fördenskull lämpligt att se till, huruvida det icke å andra sidan finnes andra statsintressen, motsatta de rent ekonomiska, som tala för att en undersökning snarast åvägbringas, för att ett lyckligt avvägande mellan dessa stridande intressen ej må av händelsernas gång omöjliggöras.

»Utan tvivel måste det framstå såsom en fosterländsk angelägenhet, att Djurgårdens bebyggande icke må ske på ett sådant sätt eller i en sådan utsträckning, att Djurgårdens egenskap av öppen park därav kan komma att lida», säger 1906 års utskott; och måhända får man beteckna såsom ett utslag av samma syn på saken, då statsutskottet 1908 »velat framhålla önskvärdheten därav, att, till dess den nu väckta frågan om dispositionen av Djurgården och djurgårdskassan blivit avgjord, ytterligare tomter å Djurgården icke må till enskilda upplåtas.»

Det har icke saknats röster, som velat i Djurgårdens egenskap av folkpark finna ett uteslutande Stockholmsintresse — ett yttrande under debatten 1906 tyder härpå —, och jag har därför här fäst i minnet utskottets framhävande av den ovan angivna uppfattningen, som synes mig vara den riktiga. Det är ju visserligen sant, att tillgodoseendet av en stads befolknings behov i första hand åligger denna stad själv. Men om staten äger de områden, som erfordras för att fylla ett av dessa behov, lär det väl knappast vara riktigt att känna sig befriad från alla hänsyn till stadens befolkning vid exploaterandet av dessa områden. Djurgårdsparkerna äro nödvändiga för tusentals människors trevnad och hälsa, och att dessa tusentals människor i all synnerhet tillhöra den fattigare delen av huvudstadens befolkning, för vilken det är för dyrbart att uppsöka andra hälsokällor, gör det ej mindre angeläget för Riksdagen att tillse, att dessa parker bibehållas. Att kronan i sina mellanhavanden med Stockholms stad i utbyte kan ha rätt att fordra ett mycket stort

tillmötesgående, är en sak, som i detta sammanhang kan vara värt att framhållas.

Det är likväl från en helt annan synpunkt, som jag för min del anser Djurgårdsfrågan vara af en mycket stor fosterländsk betydelse. Det är då först att komma i håg, att Stockholm icke blott är Stockholm, utan även Sveriges huvudstad, och det kan för ingen svensk vara likgiltigt, huru de ägodelar handhavas, som ge den staden dess prägel. Men framför allt synes det vara vår oavvisliga plikt att vårda oss om det, som ger Stockholm dess säregna svenska drag, och dit hörer kanske mer än något annat Djurgårdsnejdernas ursprunglighet. Ekbackarna, lövängarna och de mörka barrträdsbestånden, alla representera de med flora och fauna äkta svensk natur. Det är just den infattningen, som skall finnas kring svenskarnas huvudstad.

Det kan naturligtvis icke falla mig in att klaga över, att denna natursköna omgivning i så stor skala som skett nödgats maka åt sig för ekonomiska behov. Det har varit nödvändigt. Nej, det är frågan om att avgöra, var gränsen mellan de praktiska och de ideella fordringarna bör sättas; och jag tror, att tiden nu är inne att i allt fall noga överväga detta spörsmål. Mycket av forna dagars Djurgård har försvunnit; mycket finnes dock ännu kvar; men naturen kämpar en allt för ojämn kamp mot »kulturen»; i denna sin sista strid skall den förr eller senare utan hjälp duka under; jag tror, att vi äro skyldiga att lämna denna hjälp.

Ett par naturvetenskapsmän ha av intresse för saken visat mig den stora vänligheten att uttala sig om djur- och växtlivet å de hotade markerna.

Intendenten vid riksmuseum, professor Einar Lönnberg, skriver: »Det stycke svenskt land, som kallas för Djurgården, har alltid utmärkt sig för en särdeles tilltalande natur. Den rikliga tillgången på vatten i förening med en frodig och omväxlande flora har även för djurvärlden varit tilldragande, och den nådde där under gångna tider en mot omgivningen svarande yppighet. Men förhållandena ha genom utvecklingens nödtvungna gång förändrats. Storstaden har trängt på, och bit efter bit av Djurgården har måst offras för allmännyttiga ändamål, varom intet torde kunna sägas. Det är därför snarast förvånansvärt och glädjande, att, trots allt, så mycket finnes kvar, som det verkligen gör. Visserligen äro alla större däggdjur borta för alltid (utom räven). Men fågelvärden är ännu ganska talrik, även om t. ex. en av de vackraste, blåkråkan, som en gång var karaktäristisk för Djurgårdens eklundar, försvunnit. Ännu häckar en av våra ståtligaste vildmarksfåglar, tjä-

dern, i enstaka exemplar på norra Djurgårdsområdet och en uv räknar även detsamma till sina jaktmarker. Bland halvstora fåglar finnas där bl. a. våra tre allmänna stora hackspettar, spillkråka, gröngöling och större hackspett samt nötskrika. Hornugglan har även här sitt hemvist. Av smärre fåglar äro våra vanliga sparvfåglar rätt talrikt representerade. Ortolansparven är rätt allmän, och domherren häckar där regelbundet. De vanliga mesarna finnas naturligtvis också alla, och även stjärtmesen är bosatt här. Många av våra egentliga sångare trivas där och skulle säkerligen bliva lika talrika, som de för ej länge sedan voro, om hagtorns- och slånsnår, som ju dock även de i och för sig äro en prydnad, å nyo finge utveckla sig och tillika de gamla ihåliga träden finge stå kvar. Det förtjänar kanske särskilt nämnas, att en av våra mest framstående sångare, svarthättan, är rätt allmän på Djurgården. Men ett av de bästa bevisen på den starka dragningskraft, som dessa ännu ej allt för illa åtgångna marker utöva på våra sångfåglar, är, att våren och försommaren 1912 den yppersta av dem alla, näktergalen, flitigt lät höra sina fylliga och välljudande toner från ett busksnår nära statens entomologiska anstalt. Det bör ej heller glömmas, att detta område inrymmer en liten härlig bit för vattenfåglar, nämligen Laduviken. Där häcka gräsänder, sothöna, grönfotad sumphöna, vattenrall m. fl., och det är att hoppas, att denna lilla idyll ej skall behöva förstöras genom vandaliskt igenfyllande, liksom att över huvud taget framtiden må bliva så skonam som möjligt mot de spillror av svensk natur, som ännu Djurgården har att uppvisa och som under kärleksfull vård ännu länge utan kännbar uppostring må kunna bibehållas.»

Professorn vid statens skogsförsöksanstalt, doktor H. Hesselman, har lämnat följande utlåtande: »Av Stockholms närmaste omgivningar utmärker sig södra Djurgården, d. v. s. landet mellan Djurgårdsbrunnsviken i norr och allmänna segelleden i söder, för sin rika och intressanta vegetation. Ett stort antal av den medelsvenska ekfloras mest utmärkande representanter finner man här i rik och frodig utveckling. Ännu mer var detta fallet förr i världen. Läser man igenom det i växthistoriskt hänseende intressanta arbete, som lektorn vid Stockholms gymnasium K. Fr. Thedenius utgav år 1859 under titeln »Botaniska exkursioner i Stockholmstrakten», kan man icke annat än förvåna sig över den artrika och intressanta vegetation, som fanns på Djurgården den tiden. Icke blott den egentliga ekvegetationen var vida rikare ännu, utan på stränderna fann man artrik vegetation, där såväl sötvattens-

floran som de för havsstränderna utmärkande arterna voro representerade genom flera intressanta och utmärkande former, som, så vitt det är bekant, nu äro försvunna. Ännu i slutet av 1880-talet och i början av 1890-talet var växtligheten rikare än nu. Friesens park, i synnerhet sluttningarna mot söder, hyste en artrik och vacker vårflora, som åtminstone på de delar, som numera äro tillgängliga för allmänheten, är betydligt reducerad. Utmed stränderna frodades en rik Rumexflora med flera intressanta och i vetenskapligt hänseende märkliga former. Växtlokalerna för dessa ha numera inskränkts genom igenfyllningar och strandterrasseringsar. Ett bland de vackraste floraelementen i Djurgårdens ekvegetation utgöra de vackra och i synnerhet förr i tiden ståtliga hagtorsnsåren, som tyvärr så småningom decimerats. Intendenten vid riksmuseets botaniska avdelning, professor *C. A. M. Lindman*, som ägnat ingående studier åt hagtorsnssläktet i vårt land, hänför Djurgårdens hagtorsvegetation till de i vetenskapligt hänseende mest intressanta i Stockholms omgivningar. Ej mindre än 4 olika arter, förutom flera varieteter, förekomma där, bland dem även sådana, som ej blivit vetenskapligt beskrivna.

Av vad som förut blivit sagt torde tydligt framgå, att södra Djurgårdens vegetation utgöres av en artrik och intressant ekvegetation, som tyvärr håller på att försvinna. Orsakerna härtill äro flera. Villatomterna ha för sin del tagit i anspråk många intressanta växtlokaler, varvid den ursprungliga floran fått vika för terrasser, vägar, etc. Människo-trampet och blomplockningen ha ock en betydande andel i florans förvandling. Av största intresse vore emellertid att bevara denna vegetationens pärla i Stockholms omedelbara närhet. Utan tvivel skulle man härvid kunna uträtta mycket genom jämförelsevis enkla åtgärder. Vid parkens skötsel borde man i främsta rummet söka sörja för föryngringen av eken och de för ekskogen utmärkande buskarna, såsom hagtorn, slån, hassel, törnen och dylika. Sköttes föryngringen gruppvis, skulle man på så sätt kunna bereda lämplig mark för ekskogens ört- och gräsflora. Vidare borde lövet få ligga kvar på marken för att gynna mullbildningen och därigenom befördra utvecklingen av de för ekskogen utmärkande mullväxterna. När lövet på marken alltjämt bortkrattas, försvinner så småningom ekskogens blomrika örtmatta och ersättes av en vida mer trivial och alldaglig vegetation, varjämte krattorna lätt riva upp rotstockar, lökar och dylikt, varigenom vegetationen i hög grad skadas. Barrträd borde ej få inplanteras på andra ställen, än där de

förut förekommit, och framför allt borde man undvika de främmande barrträden, som föga harmoniera med Djurgårdens karaktär som naturpark. För övrigt torde barrträdens framtid på Djurgården vara rätt oviss, då med stadens utveckling än mera rök kommer att föras över Djurgårdsskogarna än nu. För rök, i synnerhet stenkolsrök, äro barrträden mycket känsliga, under det att eken är ganska motståndskraftig. Ekskogen har därför större utsikter att bibehålla sig frisk och grön i stadens närhet än den känsliga och ömtåliga barrskogsvegetationen.»

Särskilt i professor Hesselmanns yttrande gör sig ett intresse gällande, som här ej bör lämnas alldeles opåaktat, nämligen naturskyddsintresset. Genom sina beslut år 1909 »angående åtgärder till skyddande av naturminnesmärken å kronans mark samt avsättande av vissa nationalparker» samt de lagar, som beröra naturens skydd mot allt för uppenbart våldförande, har den svenska Riksdagen visat sig varmt behjärtat bevarandet av den svenska naturen. Och säkerligen ha dessa Riksdagens åtgöranden ej minst föranletts av den riktiga känslan, att all sund fosterlandskärlek ytterst bottnar i kärleken till hembygdens natur. Ju mer sålunda en, om jag så får säga, naturskyddssyn kan läggas på djurgårdsparkernas skötsel, desto bättre, ehuru var och en ju måste medge svårigheterna att i strängare mening tillämpa principerna för naturskydd alldeles inpå en stor stad, på områden, som måste i största utsträckning upplåtas för människornas samfärdsel. Genom chefens för Djurgårdsförvaltningen, jägmästare Carl Ad. Öhrströms tillmötesgående har jag blivit satt i tillfälle att övertyga mig om, att de vederbörande, som närmast ha omvårdnaden om Djurgården sig anförtrodd, till fullo uppskatta ovan antydda synpunkter, som i största möjliga mån göras gällande vid förvaltningen. Faran ligger fördenskull framför allt däri, att civilisationens alla anstalter med allt sitt avfall från stenkolsröken till komposten tränger naturen för nära. Det närmaste grannskapet måste lida härav; det är därför nödvändigt att vid uppgörandet av gränsen mellan kultur och natur också ha tanken riktad därpå, att tillräckligt breda skyddsremсор, »neutrala zoner», läggas mellan de båda antagonisternas ägovidder.

Jag har här sökt hävda de ideella intressenas berättigande gentemot de ekonomiska. För att koncist söka uttrycka min tanke, vill jag här upprepa A. E. Nordenskiöld's ofta citerade ord:

»I en framtid, som sannolikt ej är långt avlägsen, skall det därför bli svårt att få en fulltonig föreställning om den natur, med vilken

våra stamfäder hade att kämpa deras första strid, som närt nordbons aldrig kuvade frihetskärlek och fostrat dess djärva krigarskaror, som utgjort det vidsträckta museum, där alla våra forskare och konstnärer börjat sina studier, som bildar grundtonen i våra skalders sånger, i våra fäders och vår egen livsåskådning.

Om för det närvarande millioner betalas för en bild på duk eller i marmor av forntida mästare, vad skulle man ej då om ett århundrade vilja giva för en verklig bild av fosterlandet, sådant det fordom varit, medan åkerns omfång än var ringa, medan det än fanns oodlade sjöstränder och skog, som ej berörts av yxan. Ännu äga vi dylika tavlor i de flesta landsdelar, men tydligt är, att de dag för dag allt mera försvinna. Det vore dock förenat med ringa kostnad att bevara en följd av dylika bilder för eftervärlden.»

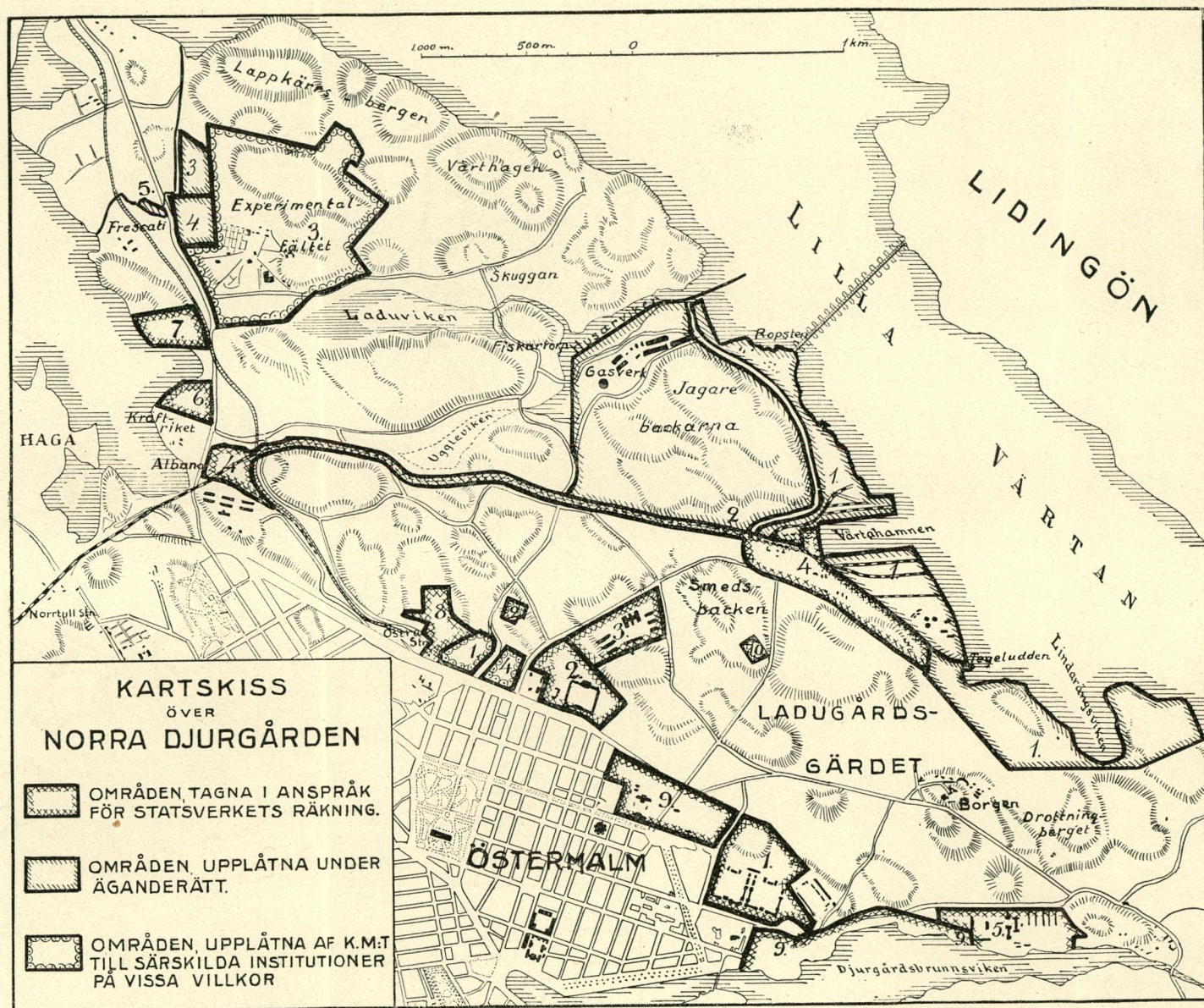
Vid ingången till södra Djurgården ha genom enskild mans energi rests tvenne stolta monument över nordisk kultur, så stolta, att kanske inget land äger deras like: Skansen och Nordiska museet. De äro att anse som svenska folkets egendom och åtnjuta i rikt mått dess kärlek. På en av stenobeliskerna framför yttertrappan till Nordiska museet läsas följande ord: »Den dag kan gry, då allt vårt guld ej räcker att forma bilden av den svunna tid.» Det kan vara skäl i att hålla dessa ord i minnet, då det gäller att bestämma om, i vilket skick vi skola åt våra efterkommande lämna det stolta naturminne, som heter Kungliga Djurgården vid Stockholm.

På grund av vad jag här anfört, tillåter jag mig hemställa,

att Riksdagen ville, för sin del uttalande den önskan, att kungl. Djurgården vid Stockholm i så stor utsträckning som möjligt bibehölles såsom naturlig park, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att utredning verkställdes, för att snarast möjligt en lämplig gräns kunde fastslås för de områden, som borde såsom park för all framtid bevaras.

Stockholm den 4 februari 1913.

Karl Starbäck.

Bilaga 2.

Från Kungl. Djurgården avsöndrade områden.

	Upplåtet den	Areal	
		Har.	Ar.
I. Områden, tagna i anspråk för statsverkets räkning:			
Å kartan angivna med:			
1. Fotgardenas kasernområden	Kungl. brev $^{20}/_2$ 1885	17	75
2. Svea Artilleriregts d:o	» $^8/_7$ 1873	10	62
3. Livgardet till häst d:o	» $^{17}/_3$ 1894	9	62
4. Värtajärnvägen	» $^{31}/_5$ 1878	25	12
5. Kavallerietablissemmentets område	» $^{18}/_4$ 1879	11	85
6. Veterinärinstitutets d:o	» $^{22}/_6$ 1906	4	63
7. Skogsinstitutets d:o	» $^{10}/_6$ 1912	5	34
8. Tekniska högskolans d:o	» $^9/_6$ 1911	6	82
9. Två områden till försäljning.....	Besl. $^{25}/_8$ 1905	32	09
10. Kungl. Teaterns magasin	Kungl. brev $^8/_3$ 1912	—	11
II. Områden, upplåtna under äganderätt:			
Å kartan angivna med:			
1. Värtahamnen	Kungl. brev $^{31}/_5$ 1878	75	—
2. Hjorthagen	» pr. $^{26}/_3$ 1889	90	04
3. Riksmuseets område	Besl. $^{27}/_5$ 1909	4	67
4. Nobelinstitutets d:o	Kungl. brev $^{27}/_4$ 1906	4	61
5. Vetenskapsakademiens d:o		1	23
III. Områden, upplåtna av Kungl. Maj:t till särskilda institutioner på vissa villkor:			
Å kartan angivna med:			
1. Sophiahemmets område.....	Kungl. res. $^7/_2$ 1887	3	25
2. Allmänna barnbördshusets d:o	Kungl. brev $^8/_4$ 1910	1	39
3. Lantbruksakademiens d:o	» $^{22}/_{12}$ 1911	53	75
4. Idrottsparken (Stadion).....	Res. $^2/_12$ 1891	3	40
	Summa hektar	361	29

Stockholm den 24 jan. 1913.

C. Ad. Öhrström.